

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הדלקת נרות שבת במלון לאחר שהמניין קיבל שבת מוקדם

שכאשר מבקש אדם להתפלל ולקבל שבת מבעוד יום, עליו להדליק תחילה את נרות השבת, שכן לאחר שקיבל שבת בתפילה שוב אינו רשאי להדליק ולעשות מלאכה. את קריאת שמע, לעומת זאת, עליו לחזור ולקרוא לאחר צאת הכוכבים, בזמן חיובה.

וכן פסק הטור (אורח סי' רסז): 'ומקדימין להתפלל ערבית יותר מבשאר ימות החול', והוא על פי מה שאמרו חז"ל (פסחים קה): 'עיולי יומא כל כמה דמקדימין ליה עדיף', ודברי רבי יוסי (שבת קיח): 'יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריא'. והביא את דברי התוספות (ברכות כז. ד"ה דרב), שהקשו שהרי נאמר בגמרא (שם כג): שאין להקדים את הדלקת הנרות קודם זמנה, וכתבו ליישב שהיינו כאשר מקדים את הדלקת הנרות לקבלת השבת, אך מפלג המנחה ולמעלה יכול להדליק את הנר לקבל מיד בסמוך את השבת בתפילת ערבית, וכן כתב רבינו יונה (שם). וכתב הטור שבלבד שימתין לקרוא קריאת שמע בזמנה לאחר צאת הכוכבים, ומשהתפלל נאסר במלאכה, שהרי קיבל עליו שבת באותה שעה.

בבית יוסף (אורח סי' רסג) הביא מדברי הרא"ש (שבת פ"ב סימן כד), שקבלת שבת תלויה בתפילת ערבית, וכן היה המנהג: כשהחזן אומר 'ברכו', הכל פורשים ממלאכה. עוד כתב ללמוד מדברי הטור, שאף אם הציבור טרם התפלל, יחיד שהקדים להתפלל של שבת מבעוד יום נאסר במלאכה. ואפילו יאמר שלא התכוון לקבל שבת, אין דבריו מועילים, 'כיון שהזכיר קדושת היום בתפילה אי אפשר לעשותו חול' (וכ"פ בשו"ע שם סי' יא). נמצא שתפילת ערבית המוקדמת אינה רק תפילה הנאמרת קודם הלילה, אלא של ידי התפילה חל על המתפלל קדושת שבת ואיסור עשיית מלאכה.

המשך בעמ' ג'

הגענו לחופשה במלון נופש מהדרין בעיירה קטנה באוסטריה. מאחר שבימות הקיץ שעת השקיעה מאוחרת מאוד, נקבע במלון מניין מוקדם למנחה, קבלת שבת וערבית, כשעה לפני השקיעה. זהו המניין היחיד של אורחי המלון, והוא מתקיים באולם שהוסב לצורך התפילה, ולא בבית כנסת קבוע.

לאחר שהציבור כבר אמר 'בואי בשלום', 'מזמור שיר ליום השבת' ו'ברכו', התעורר ספק אצל כמה מן האורחים: אם רוב הציבור קיבל עליו שבת, שמא גם הנשים שנותרו בחדריהן נגררו אחר קבלת הציבור, ושוב אסור להן להדליק את נרות השבת. מאידך גיסא, אפשר שמכיוון שאין כאן קהילה קבועה ולא בית כנסת קבוע, אלא מניין ארעי של נופשים, קבלת השבת של המתפללים אינה מחייבת את שאר אורחי המלון.

האם נשות האורחים רשאיות להדליק נרות לאחר שהמניין כבר קיבל שבת, כל עוד לא שקעה החמה?
תשובה:

א. קבלת שבת מבעוד יום וזמנה

במסכת ברכות (כז.) מובא על רב שאיקלע לבי גניבא, וצלי של שבת בערב שבת. ופירש רש"י (ד"ה של שבת) שקיבל עליו שבת מבעוד יום. הרי שאדם רשאי לקבל עליו שבת בעוד היום גדול ולהתפלל תפילת ערבית של שבת.
רבינו יונה (ר"ף שם יח): ביאר שהדברים אמורים דווקא מפלג המנחה ואילך, שמאותה שעה יכול אדם לקבל שבת בתפילתו. אך קודם פלג המנחה אין קבלת השבת חלה. עוד כתב,

כשסיפר לאחר מכן בבית הכנסת לחבריו על מה שאירע, העיר לו אחד מהם: 'וכי אפשר לתקן כך טלית' קטן כשהציציות כבר קשורות בה? הרי לאחר שנקרעה הכתף נפסלה הטלית, וכשתפרו אותה חזרה נמצאו הציציות מתכשרות מאליהן, ויש בזה משום 'תעשה ולא מן העשוי'! יצחקי מיהר להסיר את הטלית' קטן ופנה לשאול: האם אכן היה צורך להתיר תחילה את הציציות ורק לאחר תפירת הבגד לקושרן מחדש, או שמא מאחר שרק כתף אחת נקרעה והטלית נשארה מחוברת בשלמותה על ידי הכתף השנייה, לא נתבטל ממנה כלל שם בגד החייב בציצית, וממילא אין בתפירת הקרע כל חשש של 'תעשה ולא מן העשוי'?

ת. הטלית' קטן כשרה. מותר לתפור את הכתף הקרועה כשהציציות נשארות במקומן, ואין צורך להתירן ולהטילן מחדש⁴.

המשך בעמ' ב'

והרוצה לחוש לדבריהם יקרא לחברו 'אברהם'². ומי שנקרא שמו מלכתחילה 'אברהם' כשם בפני עצמו, אין בדבר חשש³.

כתף טלית-קטן שנקרעה

יצחקי חזר לצימר לאחר שיצא עם כמה מחבריו לטבול במעיינות שבסביבה, והראה לאמו את הטלית' קטן שלו כשאחת מתכפיה קרועה לגמרי. התברר שבאחד המקומות נתפסה הטלית' קטן בענף של עץ, וכאשר משך אותה נקרעה הכתף במקום התפר. אמו ראתה שהקרע פשוט לתיקון, הוציאה חוט ומחס ותפרה את הכתף בחזרה. 'כשנחזור לאלעד', אמרה לו, 'אתפור לך את זה בצורה מקצועית בחוט לבן ובמכונת תפירה'. יצחקי לבש את הטלית' קטן והמשיך בדרכו. אולם

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

כינוי אברהם בשם אברהם

במקום העבודה יש לנו חבר ששמו אברהם, וכולם מכנים אותו 'אברהם'. לאחרונה העיר אחד העובדים שחז"ל (ברכות יג.) אמרו: 'כל הקורא לאברהם אברהם עובר בעשה'. האם עלינו להפסיק לכנותו כך, או שהאיסור נאמר רק על אברהם אבינו?

ת. בעיקר הדבר שאמרו חז"ל על מי שקורא אברהם על אברהם אבינו, נחלקו הפוסקים בגדר האיסור¹. כינוי הנאמר בדרך חיבה על חבר, כשאין הכוונה לאברהם אבינו, מותר. אמנם יש חששו לאסור גם על אדם הנקרא על שמו של אברהם אבינו,

1 בגמרא (ברכות יג.) תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברהם עובר בעשה, שנאמר 'והיה שמך אברהם'. רבי אליעזר אומר עובר בלאו, שנאמר 'ולא יקרא עוד [את] שמך אברהם'. ובמהרש"א (ח"א שם) נשאר בצ"ע למה השמיטו הפוסקים דין זה שיש בו לאו ועשה, ואפילו לא היה רק אסמכתא בעלמא היה להם להזכירו. אכן המג"א (אורח סי' קנו קט"ב) במניין ההלכות שנשמטו מהשו"ע, מנה איסור זה כלאו ועשה. והפרי מגדים בספרו ראש יוסף (שם) הסתפק האם הוא לאו ועשה או רק אסמכתא בעלמא, אך הסכים לדינא שיש בזה איסור, ובספרו פרי מגדים (א"א שם) הכריע בשם הפרי"ח (סימן סז) שיש בזה רק איסור דרבנן, וכ"כ הבאר שבע, וכתב שעל כן הדבר נשמט מספרי הפוסקים, וזה תמוה כמו שתמה המהרש"א שגם אם הוא איסור בעלמא היה להם להזכירו. מאידך, הצ"ח (ברכות שם) חלק על המג"א, וביאר שיש מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בעניין זה [עיי"ש]

אברהם אבינו לבין שם שניתן מסיבה אחרת. 4 יסוד איסור 'תעשה ולא מן העשוי' הוא כאשר בשעה שהציציות מונחות בבגד עדיין אין לפנינו בגד החייב בציצית, ולאחר מכן נעשה הבגד חייב מאילו בלי שנעשה מעשה חדש בציציות. וכגון המבואר בגמרא (מנחות מ): ובשולחן ערוך (אורח סי' ס"ה), במי שהיו לבגדו שלוש כנפות והטיל בהן שלוש ציציות, ולאחר מכן עשה לו כנף רביעית, שהציציות הראשונות פסולות משום 'תעשה ולא מן העשוי'. לכן בנידון שלפנינו השאלה היא האם בשעת הקריעה פקע מן הבגד חיוב הציציות, שאז כאשר מתקנים אותו חזרות הציציות, להכשרן מאליהן, או שהטלית נשארה כל העת בגד החייב בציצית, והתפירה אינה אלא תיקון קרע בבגד שכבר היה ונשאר חייב. יסוד זה מפורש גם בדברי המשנה ברורה (סי' טו סק"י), שכתב שאם מחמת הקריעה נעשה הבגד בעל שלוש כנפות ונפטר מציצית, צריך

נקרא על שם אברהם אבינו, ולכן כותבים את שמו בה"א. ובשו"ת מנחת יצחק (שם ד"ה והנראה לענ"ד) האריך מדברי הפוסקים כי בוודאי אין איסור במנהג שמקצרים את השם אברהם לאברהם או מכנים 'אברמיל', וכתב 'מה שמקצרים השם, או קורין לגעגועים, בזה מכוונים רק לכניסה בעצמם, וכתב להיתר אף כשעיקר השם ניתן על שם אברהם אבינו. 3 כמו שמצינו בגמרא את השם 'אברהם חוזה' גיטין (ג.). בבית שמואל (שמות אנשים א. ערך אברהם) הביא בשם המהרש"ל שותנים את השם אברהם מסיבה מיוחדת, כגון כשרוצים לקרוא לילד על שם סבו שנפטר ושמו אברהם, בעוד הסב השני ששמו אברהם עודנו חי. ומהר"ץ חיות (גיטין ג.) כתב שאפשר שגם החכם הנוכח בגמרא נקרא אברהם מסיבה מיוחדת, והשיג על הצעת סדר הדורות להגיה 'אבימי חוזה'. וראה מנחת יצחק (שם, ד"ה והנראה לענ"ד), שחילק בין קריאה על שם

שהאריך לבאר זה], והלכה כחכמים שהדבר מותר. וכן נקט להלכה בשו"ת מהר"ל דיסקין (ק"א סי' ה. אות יט) מטעם אחר דרך בפניו היה אסור ולא אחר מיתה. ודבריו צ"ב מדברי הגמרא שהקשו מהפסוק (נחמיה ט.) 'אתה' הוא ה' האלקים אשר בחרת באברהם' ופסוק זה נאמר אחר פטירתו של אברהם. ובמהר"ץ איסור בדבר מטעם אחר, דאין למדין מוקדם מתן תורה לאיסור מה שלא נשנה שוב לאחר מתן תורה. ובמשנ"ב (ס' קנו סק"ד) שהעתיק הרבה הלכות מדברי המג"א, לא העתיק דין זה, והעיר כן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ל.). 2 בכך החיים (שם אות יד) הביא בשם דברי מנחם שהאיסור נאמר באברהם אבינו בלבד. אולם השד"ח אמר (מערכת כ כלל פג) הביא בשם אורוות חלום לחוש גם בשאר בני אדם, וצייד כדבריו. ודקדק כן מדברי הפוסקים בדיני שמות גיטין, שסתם אדם ששמו אברהם

שומע ברחוב את הציבור עונים קדושה

הבוקר בדרכי לעבודה דיברתי עם חבר בפלאפון על עניין מאוד חשוב. תוך כדי ההליכה עברתי ליד בית הכנסת ושמעתי את הקהל אומרים קדושה. האם אני מחויב לעצור את השיחה ולענות עמהם או שכיין שכבר אמרתי היום קדושה אני מחויב לעצור ולענות?

ת. יפסיק את השיחה ויאמר קדושה עם הקהל⁵.

פינוי מלכות עם עכבר חי בשבת

לפני שבת הנחנו מלכות עכברים, העשויה מגש פלסטיק שעליו דבק חזק ומעט אוכל לפיתיון. בשבת נלכד בה עכבר, והוא דבוק היטב ואינו יכול להיחלץ, אך עדיין חי

הצעת שידוך בשבת וקבלת דמי השדכנות

אני עוסק בשדכנות, ולעיתים עולים בדעתי בשבת רעיונות לשידוכים. האם מותר לי להציעם לצדדים כבר בשבת? ואם הצעתי שידוך בשבת, ואחרי שבת המשיכו המשפחות בעצמן והשידוך נגמר בלא סייע נוסף מצדי, האם מותר לי לקבל דמי שדכנות בעד התועלת שהגיעה רק לאחר השבת, או שהדבר נחשב 'שכר שבת'?

ת. מותר להציע שידוך בשבת ולדבר עם הצדדים בעניינם, משום שזהו צורך מצוה. אולם אין לקצוב בשבת את דמי השדכנות¹⁰. אם כל הפעולה הייתה הצעת השידוך בשבת, והמשפחות המשיכו בעצמן בחול הרי זה נחשב לשכר שבת¹¹, אמנם כתבו הפוסקים להקל משום שזהו דבר מצווה, אך אין רואים בשכר זה סימן ברכה¹². לכתחילה נכון שימשיך לטפל בשידוך גם בימות החול ולקבל שכר אחד בעד הטיפול כולו, באופן זה מותר לקבל

המשך בעמ' ד'

יש להקפיד שהדרך והמקום יהיו מותרים בטלטול, כמבואר בשו"ע (סי' שמו"א).
10 בשו"ע (או"ח סי' שו"א) כתב שמותר לשדך בשבת, ובמשנה ברורה (שם סק"ה) ביאר ש'הפצין' אסורין, חפצי שמים מותרין. היתר הוא אפילו במי שמתעסק כן לצורך פרנסתו, אולם לא יפסוק את סכום ההספק שרוצה עבור שכר טרחתו, כמ"ש בשו"ע (שם) שאסור לשכור שדכן ולהזכיר לו סכום מעות, ולכן היתר הדיבור בענייני השידוך אינו מתייר לקצוב את שכר השדכן בשבת (שמירת שבת כהלכתה פכ"ט סי' נ"ו). הותר השולחן (סי' ק"ה הערה ד') כתב להיתר לדבר בשבת גם על הדוניא שכל אחד נותן, הגם שלשכור מלמד וכדומה אסור להזכיר סכום מעות, וזהו משום שהמעות הם שכר העבודה והוא נמכר, אבל בנדוניא המעות הם 'מתנה' ולא דמי כלל למקח וממכר. ובכך החיים (סי' שו"ע) כתב להיתר בזה היכא דאפשר. וראה עוד בשמירת שבת כהלכתה (שם) שכתב שלא ידבר בענייני ממונות הנוגעים לעצם השידוך או על התחייבויות שנטולים עליהם הצדדים, אבל מותר לדבר על דברים הנלווים לשידוך כגון על מקום מגורים או מקום לעידודים.
11 בשו"ע (סי' שו"ע) ובמשנה ברורה (שם סק"ה) מבואר שאיסור שכר שבת חל גם כשהשכר משולם לאחר השבת.
12 בשו"ע (סי' שו"ע) הביא מחלוקת בנטיילת שכר חזנות לשבת, ובמשנה ברורה (שם סק"ה) ביאר שהמקילים סוברים שלא גזרו שכר שבת במקום מצוה, והביא שנהגו להקל, אך אין רואים בשכר זה סימן ברכה. והגר"ש אלישיב (תל תלפיות קובץ סי' ע"ח) פסק שמותר לשדכן לקבל דמי שדכנות שהציע בשבת משום שהוא דבר מצוה, אבל עדיף שיתנו לו בתורת מתנה. בחשו"ק חמד (שבת קכ.) דן אם בדמי תיווך ושדכנות שהחויב הוא מדין 'נהנה' כמו שכתב הגר"א (ח"מ סי' פז סי' קיז), האם יכול לטול שכר משום שהנהגה נוצרה רק בגמר הדבר בחול, וא"כ יתכן לומר דמאחר ושמעון נהנה רק בימות החול כשהמקח נגמר, ואילו לא היה המכירה יוצאת לפועל היה פטור מלשלם, נמצא דמעה השבת בלבד אינו מחייב משלום, ולכן אולי אין בזה איסור שכר שבת. [ויש להעיר, כי גם על הצד שהחויב מצד 'נהנה', הלא הנהגה היא על 'מסירת המידע', שעל זה משלמים דמי שדכנות, הרי שיתנו לו בתורת מתנה, כמו כן, כשאר בסוף משתמש עם המידע, אבל סוף סוף התשלום הוא על מסירת המידע, וזה היה בשבת]. וצידד להיתר מצד שדכנותו הוי מידע דמצוה, ובתנאי שהמחויב היה טעם מספיק עבור השדכן להציע את השידוך, ורק מצטרפת לכך כוונת רווח. אמנם דעת הט"ז

עכבר מת, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פכ"ה סי' ט"ח) לגבי פינוי עכבר מת. אולם אין הבדל בין שרץ חי למת, וההיתר תלוי במאוסות במקום שבו הוא נמצא, שהרי כעת כבר אין חשש של צידה. וכן כתב במקור חיים (להחיות יאר סי' ט"ז) כתב שמותר לטלטל עכבר חי עם המלכות שבה הוא נמצא ולהוציאו וליתנו לפני החתול. וכן פסק הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פ"י סי' הערה ג) שהוא הדין אם העכבר חי שמותר להוציאו מפני שהוא מאוס לדרים שם.
7 בשו"ע (סי' ט"ז) הותר הפינוי דווקא במקום שיושבים בו, ולא מחצר שאינו דר בה. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קלא, קלג) ביאר שגם מקום דרסת הרגל בכלל ההיתר, ואילו חצר אחורית או אפילו שבחצר אין בכלל זה. אמנם בכל מקום שהדבר מפריע לבני הבית, מותר לפנותו כגוף של רע.
8 ברמ"א (סי' שט"ז) הותר לנעול במגעול פתח שכר סגור בפני הצבי, ובמשנה ברורה (שם ס"ק כג) ביאר שהנעילה אינה צידה חדשה אלא שמירה על מה שכבר ניצוד. לפי זה, כשעכבר דבוק לגמרי ואינו יכול להשתחרר, עצם הרמת המגש והעברתו כמות שהוא אינה צידה נוספת. אולם אין די בכך להיתר את הטלטול, שהרי בשו"ע (סי' שט"ז) נאסר לטול בעלי חיים, ואף הסל שח (סי' ט"ז) לגבי ציפור שכבר נצודה תחת סכסו. ובעודם עליו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק קמז) נתבאר שאיסור המוקצה קיים גם כשאין עוד חשש צידה. וכן כתב המשנה ברורה (סי' שט"ז סק"ה) לגבי ציפור שכבר נצודה תחת סכסו. נמצא שאין להיתר מפני שאוחז בפלסטיק ולא עכבר, אלא ההיתר בנידונו הוא סילוק הגרף.
9 ברמב"ם (הלכות שבת פ"א ה"א) נתבאר שנטילת נשמה בעל חי היא מלאכה, גם בהכאה או בחניקה ולא רק בשחיטה. ואף כשאין צורך בגופו של בעל החיים אין בכך היתר, כמבואר בשו"ע (סי' שט"ז) שאפילו בפרעוש שעל בשרו ועוקצו, שהותר לסלקו מחמת הצער, אסור להורגו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק לח) ביאר משום איסור נטילת הנשמה. הרי שהיתר סילוק דבר המצוה את האדם אינו מתייר ממילא את השתתותו, לפיכך, גם בעכבר שנלכד ואין בידו להיחלץ, אין להיתר מחמת גרף של רע פעולה הממיתה אותו או מחשיבה את מיתתו. יש להניח את הגוש בעדינות, בלי למעוך את העכבר או לחסום את נשימתו, וההיתר להעבירו לפח הוא רק אם צורת ההעברה וההנחה אינן גורמות לכך. כשאין אפשר להניחו בפח בדרך זו, יעביירו למקום אחר שאינו מפריע. כמו כן, הפינוי הנידון כאן הוא היתר טלטול מוקצה ולא היתר הוצאה מרשות לרשות,

כאשר, ובא לבית הכנסת אחרת ומצא ציבור עונים קדושה, יענה עמהם, שאין הקדושה כמו התפילה שנאמר עליה כיון שאמרה פעם אחת יצא ידי חובתו, שהרי אנו אומרים נקדש כמו שמקדישין אותו למעלה, ולמעלה מקדישין אותו בכל עת כמות מלאכי השרת, לפיכך כל עת שישמע שמקדישים אותו למטה כת אחת שהם עשרה יחבר עצמו עמהם, וכן כתב בעטרת צבי (סק"ה). וראה באגרות משה (ח"ג סי' פט) שביאר שכיין שהציבור מקדישים את השם אך וקדיש את עצמו מהציבור, ועוד שכיין שעיקר מצות קדושה הוא לענות קדוש כשיש ציבור שמקדישים את השם, נמצא שאפילו אם כבר ענה פעם אחת אינו צריך לענות עימם. אמנם כל זה רק במי שבא לתוך בית הכנסת ושומע את הציבור עונים קדושה, אך כאשר נמצא מחוץ לבית הכנסת כתב השו"ע (או"ח סי' נ"ה סי' כ') 'היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדיש אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות', ומשמע מלשונם שכתב 'יכול לענות עמהם' שאין זה חובה מעיקר הדין, כיון שעיקר החיוב לענות עם הציבור אינו חייב כאשר נמצא בתוך בית הכנסת ממש ולא כשעומד בחוץ. וכן נקט הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה פ"ט הערה ח) שהעובר ברחוב ושומע שאומרים קדושה בבית הכנסת אינו חייב לענות, והוסף שאף על פי כן טוב שיענה אם לא שהוא עוסק בתורה. וכן הביא בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' פט) מהגר"ש אלישיב שאין חיוב לענות קדושה כאשר הולך ברחוב ושומע את הציבור אומרים קדושה, אך ציין שם לשו"ת האפל"ך שלמה (או"ח סי' מד) שנהגה שסבור שיש חיוב לענות. וכן הביא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' א) משוב"ת נשמת כל חי (ח"א סי' ד), וכן הביא בספר אשי ישראל (פכ"ד הערה סב) שהגר"ח קנייבסקי כתב לו בשם החזו"א שחייב לענות לקדושה כאשר שומע מניין אחר שאומרים קדושה אפילו כאשר הולך ברחוב. וכן כתב בשו"ת קנה בושם (ח"א סי' ד), והוסף שמה שכתב הרשב"א שמותר לו לענות וכן מה שכתב השו"ע שיכול לענות, היינו שכיין שמותר לו לענות מימלא יש עליו חיוב לענות יחד עם הציבור. ולפי זה אף אם הוא באמצע שיחת טלפון חשובה יש לו להפסיק ולענות קדושה עם הציבור.
6 מגמרא (שבת קכא) מסופר שנמצא עכבר אצל רב אשי, והורה לטולו בנבז והוציאו. מכאן למדה הגמרא שהיתר גרף של רע אינו רק בטלטול אגב כלי, אלא אף בסילוק הדבר המאוס עצמו. וכן נפסק בשו"ע (או"ח סי' ט"ז) שמותר לפנות דבר מטונף ממקום שיושבים בו, אפילו בלא כלי. אמנם המשנה ברורה (שם ס"ק קל) הביא את המעשה לעניין

להתיר את כל הציציות ולהטילן מחדש לאחר שיחזור להיות בעל ארבע כנפות, משום 'תעשה ולא מן העשוי'. אבל כל זמן שהגבגב לא יצא מחיובו, אין התפירה פוסלת את הציציות. כביאור הלכה (סימן טז ד"ה ואז) דן בצורת טלית קטן שהחלק הקדמי והחלק האחורי שלה מחוברים בצד אחד, ואילו בצד השני אינם תפורים זה לזה בקביעות אלא מתחברים בשעת הליכה באמצעות קרסים, וכתב שהחיוב שבצד האחורי מועיל לצדף את שני החלקים לעניין שייחשב הבגד בעל ארבע כנפות, ואף דן אם הוא מועיל לצדפם גם לעניין שיעור הבגד. ומכאן כתב החזו"ן א"ש (או"ח סימן ג ס"ק י"ה ונמ"ב): 'אם נקרע כל הכתף תפור ואין בו משום תעשה ולא מן העשוי'. והובא דבריו בשו"ת הלכות נקדשה (סימן טז). ומבואר שאפילו אם אחת התפירות נקרעה לגמרי, אין הדבר הופך את הטלית קטן לבגד שנפטר מן הציציות באופן שתפירתו תגרום לפסול 'תעשה ולא מן העשוי'. החלק הקדמי והחלק האחורי עדיין מחוברים זה לזה בכתף השנייה, והטלית נשאר יחידה אחת שעליה ארבע הכנפות המקוריות. כל האמור הוא כאשר כתף אחת בלבד נקרעה, ואילו הכתף השנייה נשארה מחוברת, אולם אם נקרעו שתי הכתפים לגמרי, באופן שהחלק הקדמי והחלק האחורי נפרדו זה מזה לשני חלקים נפרדים, אם יש בשני החלקים שיעור עיטוף מבואר בשו"ע (או"ח סי' ט"ז) שיכול לתפורם מחדש, ואין בזה משום 'תעשה ולא מן העשוי', אמנם המשנה ברורה (סק"ט) כתב שלכתחילה ראוי לחוש לדעת הט"ז (סק"ה) והדך החיים (סי' קכ"ב) הסוברים שאף באופן זה צריך להסיר את חוטי הציציות מאחד החלקים וכן יתפרנו, ואחר התפירה יטיל בו הציציות מחדש. אך כאשר אין בכל חלק שיעור עיטוף מבואר במשנה ברורה (שם סק"ה) שצריך להיתר את כל חוטי הציציות קודם התפירה, כיון שכבר נתבטל המבנה חובת ציצית, ואם בחלק אחד יש שיעור עיטוף ובחלק השני לא, יסיר את הציציות רק מהחלק שאין בו שיעור עיטוף.
5 הרמ"א (או"ח סי' קכ"ב) כתב: 'מי שאמר קדושה וברא לבית הכנסת ומצא ציבור עונים קדושה חוזר ועונה עמהם'. ומקורו משוב"ת הרשב"א (ח"א סי' רמט) שכתב שמי שכבר ענה קדושה מותר לו לחזור ולענות עם הציבור פעם נוספת, והובאו דבריו בבית יוסף (סי' ב) ומלשון הרשב"א לכאורה נראה שאינו מחויב לענות, ורק שכיין שדעת השואל היתה שאסור לו לענות פעם נוספת, כתב הרשב"א שאין בכך איסור ומותר לו לענות עוד פעם, אך אינו מחויב בו. אמנם מלשון הרמ"א שכתב 'חוזר ועונה עמהם' משמע שמחויב לחזור ולענות, וכן כתב הלבוש

ועשה דגדדים וכו', מכל מקום הא רק בקבל עליו נאסר בדיון תוספת ולא שייך לחייב את אשתו בקבלתו.

שוב דן מצד קבלת הקהל של הבעל אם זה גורר אחריו גם את האשה, והיוני שיש שני קהלים באותה העיר, שאם יש קהל אחד והוא קיבל שבת כאמור כל העיר נגררת אחריו, אך כאשר יש שני מניינים כל קהל קבלת השבת שלו בזמן שהוא מתפלל, ובזה יצא להסתפק האם האשה תיגרר אחרי הקהל של הבעל, וכתב שהדבר תלוי כי כאשר קבלת הקהל היא מתוך מצות תוספת שבת או מתוך היותו שלא לבוא לידי מכשול, והוא מנהג קבוע, כיון שהוא דבר מצוה ומנהג קבוע על האשה ללכת במנהגי בעלה, אך אם קבלת השבת מתוך מצות תוספת שבת, אין זה 'מנהג', והאשה אינה נגררת אחר בעלה וראשית להמשיך בעשיית מלאכותיה.

מתוך דבריו שלא דן שהאשה תיגרר אחר הבעל כדרך שבה שאר הקהל נגרר את המתפללים בבית הכנסת, נראה שהיה פשוט לו שרק קהל שהוא ציבור יכול לגרור אחריו את המיעוט, אבל הבעל הוא שורר בביתו אינו ציבור ואינו גורר אחריו את האשה ובני ביתו. [כן שמענו טעמו מלשונם שכתב שם: 'והנה כל זה הוא בקבלת הבעל עצמו, אבל בקבלת כל הקהל נאסרו כולם אף אם יש מיעוט שלא קבלו, שהמיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם']. ואמנם בשו"ת 'באר משה' (ח"ב סימן טו) ובשו"ת 'חמדת משה' (סימן ג) דנו לחלק בין כוחו של ציבור שהמיעוט בטל ונמשך אחריו, לבין קבלת יחיד שאין בכוחו לחייב אחרים. גם בשו"ת מהר"י שטייף (סימן מב) דייק מלשון השולחן ערוך, שהגרירה נאמרה אחר הציבור דווקא ולא אחר הבעל.

ז. קבלת שבת מוקדמת לצורך נוחות

ה'אגרות משה' הוסיף חידוש חשוב הנוגע לענייננו. לדבריו, ייתכן שההלכה שהמיעוט נגרר אחר הרוב נאמרה דווקא כשהציבור הקדים לקבל שבת לשם קדושת השבת, כדי להוסיף מן החול על הקדוש או כדי שלא יבואו להתאחר במלאכה. אולם כשהקדמה נעשית רק מפני שהשקיעה מאוחרת ורוצים לסעוד בזמן המוקבל, הוא הסתפק שמא אין בכך כוח לגרור את מי שלא השתתף, אפילו במקום שיש בו בית כנסת אחד בלבד.

וכן הכריע הגר"מ שטרנבוך ב'תשובות והנהגות' (ח"ג סימן פא), כי כאשר אין בהקדמת הציבור סיג או עניין של מצווה, אלא רק צורך לאכול מוקדם עם הילדים, האחרים אינם נגררים אחר המקדמים. וכמו כן אין האשה נגררת אחר הבעל כאשר ההקדמה נעשית רק כדי שהמשפחה תאכל בשעה נוחה וכדי שהילדים יהיו ערים. ועוד כתב שהבעל עצמו אינו מעוניין שהאשה תקדים כל כך את קבלת השבת כמו שהוא מקדים, ונראה כוונתו שההשואה שכשם שמיעוט הציבור נגרר אחר רובו, כן האשה שהיא טפלה לבעל נגררת אחריו, שייך דווקא בדבר שהבעל עצמו דעתו נוחה ליה שהבית יקבל פני שבת בשעה מוקדמת, אז כל בני הבית טפילים לו, אך כאשר אחר גופא אינו מעוניין בזה, רק לעצמו הוא מקבל שבת כדי לחזור לביתו מבעוד יום בשעה שאינה מאוחרת, מה שייך לומר ששאר בני הבית טפילים לו לקבל שבת מוקדמת.

וכ"כ בבאר משה (שם סי' טו) שכל מה שכתב הפרי מגדים (שם) שבני הבית נגררים אחר עיקר הבית הוא דווקא באופן שבעל הבית מקבל על עצמו שבת להרחות במצוות 'תוספת שבת', אך כאשר בעל הבית עצמו אינו מקפיד כל השנה על הקדמת השבת, ורק כדי שלא לאחר הסעודה מקדים להתפלל מערבים ומקבל בכך שבת, ואדרבה איהו גופא אינו מעוניין שבני ביתו יקבלו עמו שבת, בזה אין פני הבית טפילים לו. וכתב שכן הורה גם לבתי כנסת שאפילו רוב הקהל מקדים להתפלל, אין המיעוט בטל לגביהם כאשר כל טעם הקדמתם רק מצד נוחות ולא מצד קבלת תוספת שבת.

אמנם כתב בתשובות והנהגות (שם) שעליה להדליק קודם שהבעל חוזר לביתו, כדי שכאשר יגיע לביתו שכבר חלה עליו שבת, הבית יהיה בהנהגה של שבת. וכ"כ בשו"ת שלחן הלוי (שבת פרק ו' אות ה').

ויש לשים לב שאין דבריהם שווים, כי האגרות משה לא דן את האשה כנגררת אחר הבעל כל דין מיעוט ציבור הנגרר אחר הרוב, אלא רק מצד שאם זה מנהג של מצווה אצל הבעל גם היא חייבת בו, אך כאשר הבעל נוהג בזה רק מטעמי נוחות אינו יכול לחייב בזה גם את האשה, אך בדיני מה שהרוב גורר אחריו את המיעוט והסתפק האם זה נאמר באופן שהרוב נוהג רק מחמת נוחות ולא לצורך מצוה. אך התשובות והנהגות והבאר משה הסכימו עם הפרי מגדים שהאשה נגררת אחר הבעל כדיון מיעוט אחר הרוב, אלא שכתבו שאין אומרים כן באופן שכאשר מקבל רק מטעמי נוחות, ושאלו האשה נגררת אחר הבעל כאשר הוא עצמו לא מעוניין בכך.

וזה שייך דווקא במקומות שטעם קבלת שבת מוקדמת בגלל ששבת נכנסת מאוד מאוחר, ולכן מקדימים את התפילה המשך בעמ' ה'

במנהגי זמננו מקבלים במקומות רבים כבר באמירת 'מזמור שיר ליום השבת', ובמקומות אחרים בסיום 'לכה דודי' באמירת 'בואי בשלום'. המשנה ברורה כתב שהדבר תלוי במנהג המקום. במקום שנהגו לקבל ב'מזמור שיר' או ב'בואי כלה', כבר אז נאסרים במלאכה.

בנידון השאלה, הציבור כבר אמר גם 'ברכו' והתפלל ערבית. לכן אין כל ספק שהמתפללים עצמם קיבלו שבת. השאלה היא אם קבלתם מחייבת גם את מי שלא נכח בתפילה. ופשוט שאסור לקבוע את הדלקת הנרות רק לפני 'ברכו', אלא יש לקבוע קודם מועד קבלת השבת הנהוגה באותו ציבור, לפני 'בואי בשלום' או 'מזמור שיר ליום השבת'.

ד. ערבית מוקדמת אינה הופכת את היום ללילה לכל דין

יש לציין כי תפילת ערבית מוקדמת אינה הופכת את הזמן ללילה ממש לכל הדינים. בהלכות מילה נפסק (י"ד סי' רסב סעיף ז): 'אין דבר זה תלוי בתפילה, אם התפללו מבעוד יום, לא להקל ולא להחמיר', אלא יום הלידה וזמן המילה נקבעים לפי היום והלילה במציאות.

לעומת זאת, בהלכות אבילות נפסק (י"ד סי' שעה סעיף יא), מי שהתפלל ערבית, ועדיין הוא יום, ושמע שמות לו מת, יש מי שאומר שמונה מיום המחרת, ואותו יום אינו עולה. אלא שכתב בערוך השולחן (שם סעיף יט) שאם הוא עצמו לא התפלל, אף שהציבור כבר התפלל, ואותו יום עולה לו. נמצא שאין כלל אחד שהוא 'נעשה לילה' כתל דבר, יש דינים התלויים במציאות היום והלילה, ויש דינים שבהם קבלתו הפרטית או קבלת הציבור קובעת. בנידון שלנו אין צורך לומר שהיום נהפך ללילה, די בכך שקדושת שבת ואיסור מלאכה חלו מכות קבלת הציבור בגדר 'תוספת שבת'.

ה. מתי מיעוט נגרר אחר הרוב
המגן אברהם (סי' רסג סעיף כ"ד) מסייג את דין השולחן ערוך בשני סיגים חשובים: ראשית, אם רוב הקהל כלל לא היה בבית הכנסת, אין המיעוט שנכח שם גורר את הרוב. שנית, בעיר שיש בה כמה בתי כנסת, אין בית כנסת אחד נגרר אחר קבלת השבת של חברו. כל ציבור נחשב חטיבה בפני עצמה. וכן פסקו השולחן ערוך הרב (סי' רסג סעיפים ז'-ט'), והמשנה ברורה (סק"א).

ואמנא ואם במלון שוהים מאה איש, ורק עשרה או חמישה עשר מהם התפללו במניין המוקדם, אין עצם היותו 'המניין היחיד' הופכת אותו לרוב הציבור. המתפללים עצמם קיבלו שבת, אך אין בכוח מיעוט זה לגרור את כל אורחי המלון. לעומת זאת, אם רוב הציבור המתפללים ושומרי השבת שבמלון השתתף במניין המוקדם, או אם שני ציבורים מגובשים בנפרד במלון, וזהו הציבור המרכזי שאליו משתייכים אורחי המלון הללו, יש מקום לדין 'רוב הקהל'. אם יש בעיירה או במלון מניין נוסף מתפלל מאוחר יותר, ומקצת האורחים קבעו את עצמם כחלק מאותו ציבור, אין הם נגררים אחרי המניין המוקדם אפילו שרוב הציבור מתפלל במנין המוקדם.

ו. האם האשה נגררת אחר קבלת בעלה

גם במקום שאין קבלת ציבור, נותר לדון אם קבלת הבעל כשלעצמה מחייבת את אשתו, ומצאנו שנחלקו הפוסקים בדבר זה.

שיטת המחמירים: הפרי מגדים (סי' רסג משב"ז סק"א) כתב שיש ללמוד מדין המיעוט הנגרר אחר הרוב, שגם בני הבית נמשכים אחר תפילת 'גדול הבית'. והחות יאיר בספרו 'מקור חיים' (סעיף ז') החמיר שאשתו ובניו הסמוכים על שולחנה טפילים לבעל הבית ונאסרים עם קבלתו.
ובשו"ת 'שבת הלוי' (ח"ג סימן לה) דן לגבי מנין לקבלת שבת שהתקיים קבוע בשכונתו 'זכרון מאיר', והכריע שהאשה נגררת אחר קבלת השבת של בעלה, בין כשאמר 'ברכו' ובין כשאמר 'מזמור שיר ליום השבת'. לדבריו, גם אם הבעל התפלל במניין קטן ורוב העיר עדיין לא קיבל שבת, בני ביתו נגררים אחריו, ועל האשה להדליק לפני תפילתו.

וכתב זה לשונו: ופשוט בעיני כיון שהוא קבלת שבת עפ"י הדין, שבני ביתם נגררים אחריהם, והוא דאשתו ובני ביתם נגררים אחריהם הוא בדרגה דהמיעוט נגררים אחרי הרוב, ועדיין מזה דאשתו נכופה ונמשכת אחריו מראיות שאין צורך לעלותם על הכתב 'וכל איש שורר בביתו'. עכ"ל. וכן היא דעת הגר"ש קמנצקי (קובץ הלכות רבי שמואל קמנצקי שבת עמ' קעא) שהאשה ובני ביתה נגררים אחר בעלה.

שיטת המאמרים: הגר"מ פיינשטיין בשו"ת 'אגרות משה' (א"ח ח"ג סימן לה) כתב שקבלת שבת היא קבלה פרטית ואין בכוח אדם לקבל עבור חבירו וגם לא בכוח הבעל לאסור את אשתו, ובדומה למה שאין אדם יכול לחייב את אשתו בנדר שקיבל על עצמו.

וזה לשונו: 'ופשוט שאינה נגררת אחריו, דכמו שאינו יכול לחייבה בנדרים שנדר אף שהוא למיגדר מילתא, ואף באמר בפירוש שאין היא תאסר ותתחייב, כמו כן אינו יכול לאסורה במלאכה בדין תוספת שבת בקבלתו עליו לא רק בסתמא אלא אף בפירוש שהוא מקבל שבת לא לאסור את אשתו אינו כלום. ואף שקבלת שבת אינו מדין נדר, דהא אין על זה לאו

וכבר העיד בעל תרומת הדשן (סימן א') שמנהג קדום היה בקהילות שבארצות אירופה להתפלל ערבית ולאכול את סעודת השבת בעוד היום גדול כל כך, עד שרב העיר וטובי הקהל היו יוצאים לאחר הסעודה לטייל על שפת נהר הדונאי ושבים לבתיהם קודם הלילה. הרי שהקושי של ימי הקיץ הארוכים והמנהג לקבל שבת מוקדם אינם חדשים.

וכן נפסק בשולחן ערוך (סי' רסו סעיף ג'), שפסגל המנחה ואילך ניתן להדליק ולקבל שבת בתפילת ערבית מבעוד יום. קודם לכן אין זו הדלקת נר שבת הניכרת לכבוד השבת, ואף קבלת השבת המוקדמת אינה נעשית בזמנה.

פלג המנחה הוא שעה ורבע 'זמנית' לפני סוף היום. בימות הקיץ הארוכים כל שעה זמנית ארוכה יותר, וההפרש עשוי להיות שונה במידה ניכרת בין השבתות, ויש לבדוק בלוח מדויק את זמן פלג המנחה באותה עיירה ובאותו תאריך. ומשום כך, אין להסתפק באמירה שהמניין מתחיל 'כשעה לפני השקיעה', רק יש לבדוק את השעה המדויקת בכל שבת.

כאמור, גם נשים המבקשות להדליק מוקדם יחד עם קבלת השבת אינן ראויות להדליק נר שבת קודם פלג המנחה, שהרי לא ניתן לקבל שבת קודם פלג המנחה, וגם אין הדבר ניכר שהדליקו את נר השבת לכבוד השבת (שבת כג: ש"ע סי' רסג ס"ד). כמו כן, גם כאשר מדלקת נרות ומקבלת שבת לאחר זמן פלג המנחה, יש לדאוג שימשיכו לדלוק עד הזמן שבו הנשים מאורס בליל שבת ד'שרא בטיהרא מאי מהני' (חולין י"ו). כל הדיון הלן הוא כאשר התפילה וההדלקה נעשו לאחר פלג המנחה.

יש להזהיר את המתפללים במניין המוקדם, שעליהם להיזהר להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, כדי שלא להיכנס 'לתרתי סדתי' - להתפלל מנחה לאחר פלג כדעת חכמים, ומיד לאחרית ערבית כדעת רבי יהודה. המשנה ברורה (סי' רסו סק"ג) כתב שאין לסמוך על ההקלה להתפלל את שתי התפילות לאחר פלג אלא בציבור וכשהערבית מתקיימת בבין השמשות ובשעת הדחק, כמו כשהוא עדיין ודאי יום. כמו כן, המתפללים ערבית מבעוד יום חייבים לחזור ולקרוא את קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים. ובמי שפירט העומר יש להזהיר לציבור לספור לאחר צאת הכוכבים, שלא יבואו לידי שכחה.

עוד הובא בשם הגרש"ז איועראבך (הליכות שלמה תפילה פרק יד הערה 10) שלא הייתה דעתו נוחה כל כך מן ההנהגה בכמה מקומות בארץ ישראל להקדים בקביעות את קבלת השבת, אף שאין לאסורה, מפני שאין ראוי שבמקום אחד יהיה לחלק מן הציבור חול ולחלק אחר שבת.

ב. שלושה אופנים של קבלת שבת

כדי לברר את הדין יש להבחין בין שלושה אופנים שונים: א. קבלת שבת של האשה בהדלקת נרותיה. ב. קבלת שבת של הבעל או של אדם אחר בתפילת ערבית. ג. קבלת שבת של רוב הציבור, שבכוחה לגרור גם את המיעוט.

א. קבלת האשה בהדלקה: למנהג האשכנזים, האשה מקבלת עליה שבת בהדלקת הנרות, אלא אם התנהג קודם לכן, במקום צורך, שאינה מקבלת שבת בהדלקה. אולם קבלתה הפרטית אינה אוסרת את שאר בני הבית במלאכה. הרמ"א (סי' רסג סעיף י) פוסק ששאר בני הבית מותרים עד קבלת השבת של הציבור. תנאי זה מועיל רק ביחס לקבלת השבת שעל ידי ההדלקה שלה. אבל אין בכוחה להתנות שלא להיגרר אחר קבלת שבת, כמו שיתבאר בסמוך שלאחר קבלת שבת של הציבור המיעוט נמשך אחריו 'על כרחם'.

ב. קבלת שבת של יחיד: אדם שהקדים והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום קיבל עליו שבת ונאסר במלאכה, גם אם הציבור עדיין לא קיבל שבת. כך נפסק בשולחן ערוך (סי' רסג סעיף יא). אולם נחלקו הפוסקים אם קבלת השבת של הבעל מחייבת את אשתו, כפי שיתבאר להלן.

ג. קבלת שבת של הציבור: לגבי ציבור נפסק בשולחן ערוך (שם סעיף יב): 'אם רוב הקהל קיבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם'. כאן אין הדבר תלוי בכוונתו ורצונו של כל יחיד. אם קבלת הציבור חלה כדין, גם מי שלא נכח בבית הכנסת ולא התכוון לקבל שבת נאסר במלאכה. אף אורח שבה לעיר לאחר שאנשי המקום קיבלו שבת נגרר אחריהם, כפי שמפורש בספיקו שלאחריו. מכלל, לכאורה, אם רוב הציבור במלון קיבל שבת, אין די בכך שהנשים יאמרו שלא התכוונו לקבל שבת או שהתכוונו להדליק מאוחר יותר. רק השאלה היא אם אכן היה למתפללים דין של רוב הציבור.

מקורו דין זה במרדכי (סוף פרק במה מדליקין, סימנים רצו-רצח), שכתב: 'והיכא שרוב הקהל קיבלו עליהם שבת, המיעוט על כרחם נמשכים אחריהם ואסורין במלאכה'. וכן הביא בשם ריב"ם, שאם הקהל אמרו 'ברכו' בערב שבת, היחיד שלא היה בבית הכנסת אינו ראוי לעשות מלאכה, אף שאינו רוצה לקבל עדיין שבת, ואין גרירת היחיד תלויה בכך ששמע את 'ברכו' או ענה אחריו, אלא בעצם קבלת השבת של רוב הציבור.

ג. זמן קבלת שבת של ציבור

בזמן השולחן ערוך הייתה קבלת הציבור באמירת 'ברכו'.

את השכר ב'הבלעה'¹³.

השקיית וקצירת נבטים בשבת

הכינו אצלי בבית נבטים. סדר ההכנה הוא: לוקחים גרעיני אפונה ומשרים אותם לילה בכלי עם מים, לאחר מכן מניחים אותם על רשת או מסגרת וכדו' ושופכים עליהם מים כמה פעמים ביממה. המים לא נשארים בכלי אלא מיד נשפכים החוצה, אך הם מרטיבים את הגרעינים וכך הם צומחים. לביל שבת ראיתי שהנבטים לא צמחו מספיק, האם מותר לי לשפוך עליהם מים כדי שיוסיפו לצמוח עד הבוקר? וכן האם מותר בשבת להוציא את הנבטים מהמסגרת שהם מונחים בה ולאכול אותם, או שיש בזה משום מלאכת 'קוצר'?

ת. אסור לשפוך מים על הנבטים בשבת, אף שהמים ניגרים מיד, משום תולדת זורע¹⁴. בהוצאת הנבטים מן המסגרת כדי לאוכלם, יש לחוש משום קוצר, ואין להוציאם¹⁵.

אכילת סלט פרווה בשולחן חלבי בתוך ששעות

את ארוחת הצהריים הבשרית אני אוכלת

בשעה מאוחרת. בערב אני מגישה לילדי גבינות, לבן ושאר מאכלי חלב, ולצידם סלט ירקות פרווה. בשעה זו עדיין לא עברו שש שעות מאז שאכלתי בשר. האם מותר לי לשבת עמם ולאכול מן הסלט, כשהוא נקי לגמרי מחלב, או שיש לחשוש שמא אטעה ואוכל גם מן המאכלים החלביים?

ת. מותר לאכול מן הסלט הפרווה עם הילדים, אף שעדיין לא עברו שש שעות מאכילת הבשר, ואין חובה להניח היכר על השולחן כדי להיזהר ממאכלי החלב, ואין הדין דומה למי שאוכל עתה בשר בשולחן שמונחים עליו מאכלי חלב¹⁶. אם רגילה לטעום מן המאכלים תוך כדי הגשתם לילדים, יש להיזהר ולעשות סימן שתמנע טעימה מתוך הרגל¹⁷. וכל זה כשהסלט אכן פרווה ונקי מחלב, ויש להקפיד שכלי ההגשה והאכילה יהיו נקיים ולא יועברו מן המאכלים החלביים אל הסלט¹⁸.

חיוב טבילה במסנן אבנית המחובר לצינור

לאחרונה רכשתי מסנן אבנית המתחבר בקביעות לצינור המים. מדובר ביחידת סינון מתכתית המורכבת כחלק מן הצנרת,

והמים עוברים דרכה בדרכם אל הברז, ובכך היא מסייעת במניעת הצטברות אבנית. כיון שהמסנן עשוי ממתכת, הסתפקתי האם יש צורך לפרקו מן הצינור ולהטבילו קודם השימוש?

ת. מסנן אבנית הקבוע בצנרת, שעיקר שימושו הוא כשהוא מחובר אליה והמים עוברים דרכו בלבד, אינו טעון טבילה¹⁹.

מעשר כספים ממתנות בזמן לידה

לאחר לידת בננו קיבלנו מהביטוח הלאומי 'מענק לידה', וכן קיבלנו בסעודת הברית מתנות רבות, חלקן במעטפות כסף וחלקן חפצים ומוצרים עבור התינוק. האם צריך להפריש מעשר כספים ממענק הלידה ומכספי הברית? והאם יש לעשר גם את שווי החפצים שקיבלנו במתנה?

ת. ממתנות כסף שמקבלים בברית יש להפריש מעשר כספים, כדין כל מתנת ממון שנכנסה לרשות המקבל. אבל, ממתנות שהן חפצים, כגון בגדי תינוק, כלי כסף, עגלה וכיוצא בהם, המנהג הוא שאין צריך לשום את שוויים ולהפריש עשירית מכסף אחר, אף שיש מן הפוסקים שהחמירו בזה²⁰. לענין 'מענק לידה'

בפני עצמו ככלי, או שהמים נאספים בתוכו לצורך שתייה ולא רק עוברים דרכו, יש להחמיר ולהטבילו בלא ברכה.

20 בספר היראה לרבינו יונה (דיני צדקה ומעשר) כתב וז"ל 'ובמעשרות אל תרפה ידך מליטלה כראוי, כיצד מכל דבר שמשחקר, הן ללמד, הן לכתוב, הן לעשות מלאכה, או אף אם מצא מציאה או נתנו לו במתנה, או כל ענין שיהיה וכו' מן הכל יפריש מעשר', ומבאר שמתנה כספית אינה שונה בעיקרה ממשכורת או מרווח עסקי, כיון כספו סוף נוסף ממון לרשות של האדם. וכן כתב בפתיח תשובה (י"ד סי' רמט סק"א) בשם הש"ל, שאף ממון שהגיע לאדם בירושה יש להפריש מעשר, אף אם המוריש עצמו כבר היה רגיל לעשר את ממנו, ולפי שהחוב נבחן כלפי המקבל והרווח שנוסף לרשותו. וכן הביא החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ב פ"ח ס"א) מהא"ה רבה (סי' קנו סק"ב). אמנם כשמקבל במתנה חפץ או כלי השווה כסף כתב בדרך אמצע (הלכות מתנות עניים פ"א ס"ק כז, ציון ההלכה ס"ק סז) בשם החזון איש שאין צריך להפריש עבורו מעשר כספים, וכן הובא בארוחת רבנו (ח"א עמ' שצו) בשם הסתייפ"ר בשם החזון איש, ובאורח צדקה (פרק י' הערה יג) בשם הגרי"ש אלישיב, וכן דעת הגר"נ קרליץ בחוט שני (שבת ח"ב עמ' שלא), וכתב שם שכן מנהג העוה"מ (רמ"ט), ובשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' צב אות יג). ולמעשה המנהג הרווח הוא לדעת החזון איש ורוב הפוסקים, שאין צורך להעריך את שווי כל חפץ שניתן במתנה ולהוציא מעשר כנגדו. לפיכך, מי שקיבל בברית עגלה בשווי אלפי שקלים, בגדי תינוק, כלי כסף או כל מתנה אחרת בעין, אינו צריך להוציא מעשר עשירית משווייה מכיון. וראה בדרך אמונה (שם) שהוסיף בשם החזון איש שכאשר נתנו לו מעות אפילו כדי לקנות דבר מסוים צריך להפריש עבורם מעשר כספים, כיון שבדרך כלל הנותן אינו מקפיד על המקבל ינכה מעט מן הסכום לצורך מעשר, ולכן עדיין נחשבות המעות ממנו של המקבל וחייבות במעשר. אולם כאשר הנותן מקפיד שהסכף ישמש דווקא

הגשה נקי, ולא להשתמש בכפית או במזלג שנדבקו בהם גבינה או לבן. 19 בענין מסנן אבנית המונח בתוך המיחם, העליון שמאחר שעיקר ייעודו אינו לתיוקן המים אלא להגן על המיחם מפני הצטברות האבנית, נמצא שאינו בכלל 'כלי סעודה' הטעונים טבילה. בנידון זה יש טעם נוסף להקל, שהרי המסנן אינו עומד ככלי בפני עצמו, אלא הוא חלק ממערכת הצנרת הקבועה, וכל תשמישו נעשה כשהוא מחובר אליה. וראה בפתיח תשובה (י"ד סי' קס"ק) שהביא מתשובת שב יעקב (סי' לא) לענין כלים הקבועים בתנור ולוקחים מהם מים חמים ללישת עיסות, שצידיד לומר שאינם צריכים טבילה כלל אף כשהם עשויים מתכת, כיון שעיקר דין טבילת כלים הוא כדי להעלות מטומאת הגוי שהכלי היה אצלו, וכלי המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה. וכן כתב היד אפרים (סי' ט) שכלי המחובר לקרקע כיון שאינו מקבל טומאה אינו טעון טבילה. ויש שכתבו שכן דעת הגר"א (סי' יח-ט) שמדמה דיני טבילה לדיני קבלת טומאה, אך ראה בשבט הלוי (ח"ו סי' ימה) שכתב לדחות זה. אמנם החכמת אדם (כלל ע"א) כתב לענין יורות גדולות שמבשלים בהן שר, שאף שקובעים ומחברים אותן לקרקע, מכל מקום דינן ככלי וטעונות טבילה, ולדעתו אין החיבור לקרקע כשלעצמו מפקיע שם כלי כדי לפטור מטבילה. וכן כתב בחידושי חת"ס על השו"ע (ס"ה בהג"ה) שטבילת כלים חיובה מגזירת הכתוב ולא משום קבלת טומאה, ומנא לן להקל בכלי שנתנו מקבל טומאה, וכן כתב בספר גידולי טהרה (חלק השו"ת סי' יז), ובשו"ת מהר"א אסאד (סי' רטו). וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' ע) שכתב שיש מקום לנהוג אף לדעת המחמירים כאשר אין אפשרות להשתמש בכלי אלא כשהוא מחובר לקרקע. ובמסנן אבנית המחובר לצינור יש צד נוסף להקל, שהרי אין הוא כלי המחזיק בתוכו מים לצורך אכילה או שתייה, ואין משתמשים בו להגשת המשקה, אלא המים עוברים דרכו בלבד כחלק ממנהל הצנרת. לפיכך, כאשר מדובר במסנן שעיקר צורת שימושו היא דווקא בהיותו מחובר לצינור, ואין רגילים להשתמש בו ככלי עצמאי, אינו טעון טבילה. אולם אם מדובר במסנן מתכת נשלף, שאפשר להשתמש בו

הניתנים עליהם. והנה בשו"ע (סי' שלו ס"ה) מבואר לענין עשבים שעלו על און הכלי מלחות הכלי, שהם חשויים כמחבורים לקרקע והתולשן חיוב. וביאר המנהג ברורה (ס"ק לה) שחייבו בקיום עוקר דבר מגידולו שהוא תולדת קוצר. והוסיף שבגמרא (שם קה) ביארו שאין זה דומה לעציץ שאינו נקוב שהתולש ממנו פטור משום שאינו מחובר בקרקע עולם, כיון שאין דרך זריעה בעציץ, מה שאין כן עשבים אלו שעיקר גידולן הוא באופן זה. ולפי זה נראה לאסור להוציא את הנבטים ממקום הנבטתם בשבת, כיון שזה מקום גידולם וכן הדרך להצמיחם באופן כזה. 16 בשו"ע (י"ד סי' פח ס"א) נאסר להעלות בשר על שולחן שאוכלים עליו גבינה, שמא יבוא לאוכלם יחד. אולם בנידון השאלה הרי האכילה הבשרית כבר הסתיימה, ועתה באים לאכול סלט פרווה. אמנם בבאר היטב (שם סק"ב) הביא משו"ת בית יעקב (סי' יב) שיש להחמיר בשיבה, כיון שזה האוכל גבינה לאוהר אכילת בשר, שמא יושיט לו ויאכל. אך הפרי מגדים (שם משבצות זהב סק"ב) חלק עליו, וכתב שלא ראה שנוהגים בזה, ונימק זאת משני טעמים: א. משום שלא חששו ביושר בלבד אצל מי שאוכל גבינה ואינו עוסק עמו במלאכתו, ב. גם הוזהר לגזירה כולי האי לא גזרינן. ולכאורה הנפק"מ בין הטעמים הוא ביושר במאכל פרווה, ולפי הטעם שהוא גזירה לגזירה מותר אפילו באוכל. וכן בערוך השולחן (שם ס"א) דחה חומרא זו, וכתב 'ואין להשיג על חומרא כול'. וכ"כ ביד יהודה (פיה"ק סק"ה) שערי דעה (סק"ב) כה"פ (סק"א). וביד אפרים (סי' פח ס"ב) ד"ה אם עשו שום היכר) חלק על הבית יעקב, אך חלק בין היישוב בלא כוונת אכילה לבין שעת האכילה, וכן בין מי שמסדע ושבע לבין מי שאכל מעט בשר בלבד.

17 ביד אפרים (שם) כתב להיתר לעסוק בהכנת מאכלי חלב לאחר אכילת בשר, אלא שבמאכלים שרגילים לטעום מהם תוך כדי ההכנה הזהיר מחשש שישכח ויאכל, וסיים שהכל לפי הענין. 18 הרמ"א (סי' פח ס"ב) הזהיר שלא לשתות מכלי אחד באכילת בשר וחלב מפני שהמאכל נדבק בכלי, וכן הזהיר בשו"ת מאכל הנשארים במלה. ומהו יש ללמוד גם בנידון דידן שיש ליטול את הסלט בכלי

(סי' תקפה סק"ז) שההיתר של צורת מצוה הוא במצוה התלויה בשבת עצמה. 13 שו"ע (סי' שו ס"ד), משנה ברורה (שם סק"א) וביאור הלכה (שם ד"ה נתן לו), בדיון הבלעת שרש בשבת עבודה בחול. 14 בשו"ע (או"ח סי' שלו ס"א) 'השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא'. ובמשנה ברורה (סק"ג) ביאר אפילו כיון שיתרככו ויצמיחו, ולכן הרי זה זורע וחייב מהתורה. והרמ"א (שם) כתב 'ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושופנים שהם נפתחים מלחות חם המים', ומבואר שכאשר יש פרחים שנפתחים אסור להעמידם במים בשבת. וראה במשנה ברורה (ס"ק נד) שהוסיף שבאופן זה אסור אפילו להחזיר למים שהיו בהם מערב שבת. אמנם בערך לחם (שם) חלק על דברי הרמ"א וכתב שזה חומרא יתירה לאסור ליתן פרחים במים כאשר הם נפתחים בשבת, כיון שאין צומח שום דבר חדש, והוסיף שכן המנהג במקומו להחזיר הפרחים למים בשבת אף שהם נפתחים ואין מי שחושש בזה. ומכל מקום אף לדבריו כאשר צומח דבר חדש שלא היה מקודם הרי זה אסור מעיקר הדין. ובשער הציון (סי' מה) נראה שסובר שיש בזה איסור מהתורה. ולכן בנידון שלפנינו, שהגרעינים כבר מצויים בתהליך הנבטה, כל נתינת מים נוספת המסייעת לצמיחתם הרי היא בכלל תולדת זורע ואסורה בשבת. ואין לחלק בכך שהמים ניגרים מיד ואינם נשארים בכלי, שהרי סוף סוף פעולת ההרטבה היא המסייעת לגידולם. וכל שכן כאן שכל מטרת נתינת המים היא להוסיף ולהצמיח.

15 הרמב"ם (שבת פ"ח ה"א) כתב: 'תולש תולדת קוצר הוא, וכל הוזהר דבר מגידולו חייב משום קוצר'. וכן מצינו בגמרא (שבת פ"א:) 'צורו שעלו בו עשבים התולש ממנה בשבת חייב חטאת', וברש"י (י"ה והתולש) ביאר שזה לפי שעוקרים ממקום גידולם. אמנם יש לדון אם מסגרת זו נחשבת 'מקום גידול' לענין מלאכת קוצר. שמצד אחד, הנבטים אכן גדלים עליה בפועל, ואינה אלא מקום גידולם בשעה זו. ומאידך, אין כאן קרקע, ואף אין כאן מצע גידול כלל, אלא הגרעינים מונחים על גבי רשת בלבד, וכל יניקתם אינה מן הרשת אלא מן המים

מה שהקלו היינו במה שנהגו בחוץ לארץ להקדים בקיץ קבלת שבת מטעמי נוחות, אך כאשר הבעל מקבל שבת מטעמי מצוה ותוספת שבת האשה נגררת אחריה, לחלק מן השיטות אפילו' כאשר מחמיר בפעם הזו, ולאחר משה רק כשיש לו מנהג קבוע בכך, ומדין שהאשה נוהגת במנהגי הבעל. נמצא שבקבלת שבת מוקדמת לצורך נוחות נחלקו הפוסקים אם האשה נגררת אחר בעלה ואחר הציבור. לדעת האגרות משה' אחר בעלה אינה נגררת, ואחר הציבור המעמיד בספק, אך לדעת האב"ר משה' וה'תשובות והנהגות' יכולה להקל. ובשלחן הלו' העיר שכאשר באים מטעם שמיעוט הציבור מגרר אחר הרוב. [או לדעות שהאשה נגררת אחר הבעל כדין מיעוט אחר הרוב] גם אם תחלת מנהגו משום נוחות, כיון שלמעשה יש כוונה לקבלת שבת גם מצד מצוות תוספות שבת ראוי שהמיעוט יגרר אחר הרוב, עיי"ש. אך דעת ה'שבט הלו' הגרי"ש אלישיב והגר"ש איערבאך שאין להקל מטעם זה.

ח. ההלכה במניין יחיד בעיירת נופש

ומכאן לנידון דידן: עד כאן עסקנו בשאלה אם אשה מקבלת שבת מתי שבעלה מתפלל ומקבל שבת, ואם קבלת שבת מוקדמת שנעשית רק לצורך נוחות בכוונה גם לגורו אחריה את המיעוט או האשה ובני הבית. אך עוד יש לדון ולומר שבמלון, שאין בו מניין קבוע, שמא לא נאמר בו דין גרייה אחר 'רוב הקהל', אלא דווקא בקהילה ובבית כנסת קבועים שהיחידים נמשכים אחר מנהגיהם, ואילו בקבוצות נופשים מקרית נשאפס מלכת אחרת אין המיעוט נגרר אחר הרוב. ומצינו לעניין ברכת 'מעין שבע' בשולחן ערוך (או"ח סימן רס"ח סעיף י') שאין אומרים אותה בבית חתנים ואבלים, מפני שאין שם מניין קבוע, ומכאן ניתן היה לדון שאין למניין שאינו קבוע אותם דברים שיש להקדים קבוע. ואולם לא נפסקים חילוק זה לעניין קבלת רוב הקהל. [יש לציין, שבהרבה קהילות נהוג לברך מעין שבע גם במניינים שבמקומות נופש].

בשו"ת 'שבט הלו' (ח"ט סימן טו) נשאל בנידון זה של מניינים ארעיים במקומות נופש, והשיב שיעקר הנושא שהמיעוט בטל אל הרוב בקבלת שבת, אינו שייך למנהגי הקהילה שהם מתקבלים על ידי הרוב, ואם אינם קהילה רק הם יחידים שהתקבצו יחדיו בדרך ארעי, שלא שייך בהם מנהגי קהילה. אבל קבלת שבת על ידי הרוב שורשה במה שנהגו לתקוע להפסקת מלאכה, ואם התקיעה האחרונה כיון שרוב הציבור מקבל בה שבת, גם מיעוט הציבור חייב לקבל עמהם, ושבת חלה על כולם כאחד, והוא תקנה מפני קדושת השבת שיהיה זמן קצוב להפסקת מלאכת חול. והביא מה שכתב הב"ח (סי' רט) על כך: 'וכן ראוי לנהוג בכל מקום', והיינו שיש עניין חיובי שיהיה קבלת שבת משותפת לכל הציבור כאחד, והוא הגורם ונותן הטעם שהמיעוט בטל אצל הרוב, ולכן גם ציבור שנמצא במקום באופן ארעי יש לו לנהוג כן, ובקבלת השבת של רוב הציבור המיעוט בטל עליו וחלה קדושת השבת על כולם כאחד. וכתב: 'אזין נפקא מינה אם הישוב קבוע או לא, דשבת קביעי וקיימא'.

ולולי דבריו היה מקום להסתפק בדבר, כי הגם שבדודאי דבר נכון וראוי מה שיעשו לציבור ויקבלו ביחד את קדושת השבת, אך כאשר המציאות אינם ציבור כלל, כי כולם אורחים זרים זה לזה בבית מלון ואין ביניהם שום שיתוף כלל, לא נראה שנאמרה הלכה זו שרוב יכול לגורר אחריה את המיעוט, וכמו שבעיר שיש בה שני בתי כנסת אין הציבור הגדול יכול לגורר אחריה את הציבור המועט אפילו שאנו בוודאי מעוניינים מצד קדושת השבת שתחול על כולם בשווה. ושמה גם דברי שבת הלו' נאמרו דווקא בעיירות נופש שהאורחים נשארים למשך זמן מסוים ויש ביניהם יחסים שכנות מסוימים שמאפשרים להגדיר אותם קצת כציבור אחד. או שגם בבית מלון עצם השווה המשותפת כעת בשבת במניין אחד, קובעת שהם ציבור ושעת קבלת השבת בתפילה הוא קבלת השבת לכל השווים במלון.

שוב ראיתי בשם הגר"ש איערבאך (שולחן שלמה שבת ח"א עמ' קנז בהערות) שגם במחנה קיץ נגררים המיעוט אחר הרוב, וגם בדבריו יש לומר שאמר ר"ד דווקא במחנה קיץ הם קבועים למשך איזה זמן ויש שייכות בין האנשים, לא כן בבית מלון שנמצאים בו פעמים ליום יומיים ואין כל שייכות בין האנשים ששם. ולקמן נביא מלשון הגר"ש קמנצקי שגם חילק בין מעונות קיץ בתי מלון.

ולהמבואר יש להזהיר מפני מכשול זה בעיירות נופש קטנות (ולענין דין בתי מלון התפתחו כאמור) שבהן יש מניין אחד המקבל שבת מוקדם, כי אם הנופשים הם הקהילה היהודית היחידה במקום, ורובם משתייכים למניין המוקדם, קבלת השבת שלהם מחייבת את כולם.

אמנם יש לדקדק בלשון המשנה ברורה (ספ"א), שכתב: 'אבל אם עושה מניין בביתו, אפילו מניין קבוע, בטל אצל הרוב'. וכוונתו היא שאפילו שיש לו מנין קבוע בביתו, והרי כשיש שני מניינים קבועים בעיר אחת, אין המיעוט בטל לרוב, אך כיון

של הגברים, ולא מעוניינים שגם הנשים יקבלו שבת כל כך מוקדם, אך בארץ ישראל שטעם קבלת שבת המוקדמת כדי להוסיף בתוספת שבת ראוי שהאשה תגרר אחר בעלה, וכמו שכתב בשבט הלו' על המניין שהתקיים בשכונתו. וגם לדעת האגרות משה שאין האשה נגררת אחר בעלה כמיעוט הנגרר אחר הרוב, אם הבעל מתפלל בבית כנסת זה באופן קבוע, הרי שקיבל על עצמו כמנהג של מצוה להחמיר בתוספת שבת, ועל האשה ללכת במנהגו, ומשכך חל עליה מיד קדושת השבת.

מנגד, הגר"ש וואזנר (שבט הלו' שם) דחה סברא זו, וכתב שאין לחלק בסיומת קבלת הציבור את השבת, לאחר שהציבור קיבל שבת כדין מפלג המנחה, הקבלה היא קבלת שבת גמורה, ואין זה משנה אם אחד המניינים להקדמתה היה נוחות זמני הסעודה. וכן כתב בשבט יצחק (ח"ח ד' שבת עמ' רלז) בשם הגר"ש אלישיב שאין לחלק מפני מה קיבלו על עצמם הרוב את השבת, והמיעוט נמשך אחריהם. וכן היא דעת הגר"ש איערבאך (שולחן שלמה שבת ח"א עמ' קנז בהערות שם), וכן משמע ב'שמירת שבת כהלכתה' (שם הערה ס"ק ז), שכתב: 'ואף האשה שרגילה לקבל שבת בהדלקת נרות שבת, נגררת אחר הציבור שבעלה רגיל להתפלל עמו, ואסורה בהדלקה, ותאמר לנכרי להדליק'. ולא חילק בסיומת הדבר שהבעל מקבל שבת מוקדם, אלא שמוקדם אחר (שם הערה ס"ק no) כתב השמירה שבת כהלכתה בהדיא כחילוק האגרות משה, [וגם הביא דבריו ודברי הבאר משה לעיל הערה ס"ק מב].

[בשו"ת שלחן הלו' (שבת פרק ו סעיף ה) העיר הרב ישראל הלו' בעלסקי על דברי האגרות משה, שקשה להחליט ולומר על קהילה שלמה מקבלים שבת מבעוד יום, שזה לא כוונתם אך ורק משום נוחות זמן האכילה. ברוב הפעמים כשאנשים מקבלים את השבת מוקדם והם יהודים יראים ושלמים הם רוצים באמת ובתמים להכניס את השבת מוקדם, שרוצים שהרעש של ימי החול יפסק והם רוצים כבר ליהנות מהשקט והמנוחה של השבת הקדושה. אף שיתכן שיש להם גם כוונה לאכול מוקדם וכדי שהילדים הקטנים יוכלו לשבת בשולחן שבת כשהם רעננים, אבל אין להחליט שאין כאן גם כוונה אמיתית לקבל את קדושת השבת מבעוד יום ולהוסיף מן הקודש לחול. ודבריו הם לגבי קבלת הציבור שרי כלל שיש כאן כוונה לקבל קדושת השבת מיעוט הציבור נגרר אחרי הרוב, אך כדי להגרר אחרי הבעל צריכים 'מנהג של מצוה' (לדעת האגרות משה ושלחן הלו' הולך בשיטתו), וכיון שיעקר טעם המנהג מצד נוחות הגם שיש כוונה למצווה, אין זה מנהג של הבעל למצווה אלא מנהג לנוחות.

ועוד קשה על דבריו, לפי מה שכתב הרמ"א ביורה דעה (סי' קצו סעיף א), שלדעה אחת, לאחר שהקהל התפלל ערבית מבעוד יום אפילו בימי החול שוב אין האשה יכולה לעשות הפסק טהרה כדי להתחיל למנות מן היום הבא, משום שהציבור כבר עשאו לילה. והרי ידוע שמנהגם להקדים ערבית בזמן הראשונים נבע לעיתים מטורח ונוחות, שלא יצטרכו לקבץ את הציבור פעם נוספת, ואף על פי כן קבלת הציבור חלה וגררה את האשה.

אמנם הרמ"א שם הביא גם את דעת האגור (סי' אשע) בשם ר"י מולין (מהרי"ל החדשות סי' צח), שאפשר לעשות הפסק טהרה אף לאחר שהקהל התפלל ערבית, וסיים שנוהגין לכתחילה להזהר, אך בדיעבד אין חלוש.

אלא שאין טעמו מצד שהקבלה נעשה רק לצורכי נוחות. רק טעמו כי הגם שיצא מהזמן של היום הקודם, גם לא נעשה לעיצומו של היום הבא רק כסנפין ליום הבא להצטרף לו, וכתב שאפילו הקדמי התפילה בערב שבת וקבלו בכך את השבת ותוספת שבת היא מדאורייתא אינו נעשה משום ליום השבת וגם תוספת שבת היא רק סניף לשבת. ומבואר שגם מהרי"ל והאגור לא נחלקו בעיקר הקבלה של הציבור שמועילה אפילו שנהגו להקדים מטעמי נוחות.

ועוד יש לדון, כי בהקדמת תפילת ערבית בימי החול, אנו מגדירים שכבר הוא זמן שכיבה ולילה, אבל קבלת שבת על ידי תפילת ערבית של שבת, אינה מצד שכעת זמן שכיבה ולילה, רק מצד קבלת תוספת שבת שמזכירים בתפילה את קדושת השבת וממשיכים על עצמנו את קדושתה, ובהו יש לחלק כי המציאות של יום ולילה שכיבה וקיימה נקבע על ידי הציבור ואין נפקא מינה מה טעם הציבור שעושה כן, אך קדושת השבת חלה מנח קבלה והיא חלה רק על מי שקיבל על עצמו בתפילה, ולא על אלו שלא התפללו ולא קיבלו על עצמם. אלא שכאן התחדש שכאשר רוב הציבור מקבלים על עצמם תוספת שבת לשם מצוה, יש בכך טעם שגם המיעוט בטל לגבי קבלתם, ולכן כאשר הם מקבלים שבת רק מטעמי נוחות, מאיזה טעם יתבטלו שאר בני הקהל שאין זה נוח להם לקבלתם].

ב'פסקי תשובות' (סי' רס"א אות ז) סיכם שאף שראוי לבעל נפש לחשוש למחמירי, המנהג הרווח הוא להקל בקבלת הבעל לבדו, כל עוד רוב אנשי המקום לא קיבלו שבת. אולם יש להדגיש: קולא זו עוסקת רק בקבלת הבעל, ולא באופן של קבלת שבת על ידי רוב הציבור. ועל דבריו יש להוסיף, כי כל

מביטוח לאומי, מאחר שהכסף משולם לחשבון היולדת ונעשה ממונה, ואין הביטוח הלאומי מגביל את השימוש בו או מקפיד שלא יופרש חלק ממנו לצדקה, יש להפריש ממנו מעשר²¹.

קיצור נוצות התוכי לצורך טיפול בילד

קנינו תוכי לילדנו כדי לסייע לו במסגרת טיפול רגשי. המוכר הראה לנו כיצד לקצץ את הכנפיים לתוכי כדי שלא יוכל לעוף גבוה. האם מותר לעשות זאת, או שיש בכך משום 'צער בעלי חיים'?

ת. כשיש צורך בקיצור הנוצות כדי להחזיק את התוכי ולטפל בו בבטחה לצורך הילד, מותר לעשות זאת ובאופן הממעיט בצער²². הדברים אמורים בקיצור חלק מנוצות התעופה הבוגרות, ולא בחיתוך הכנף עצמה, במריטת נוצות או בפגיעה בנוצות חדשות שיש בהן כלי דם²³. גם כשהחיתוך עצמו אינו מכאיב, יש לברר כיצד לעשות זאת בלא לגרום צער לתוכי, וכן שלא להביא לנפילות וחבלות. אם אפשר להשיג את מטרת הטיפול ולמנוע בריחה בלא זאת, ראוי להעדיף דרך זו²⁴.

לדבר מסוים, והמקבל אינו אלא כשליח לקנות את החפץ עבור הנותן, אין הכסף נעשה שלו וממילא אינו חייב לעשרו. לפיכך, אם ההורים קיבלו כסף 'עבור הוצאות הברית', אבל למעשה הם רשאים לעשות בכסף כרצונם, הרי זו עדיין ייחד את הכסף בדוקא עבור קניית דבר מסוים וכגון שאמר 'הכסף הזה מיועד דווקא לקניית עגלה' ואינו מסכים שישתמשו בו לשום דבר אחר, ובוודאי באופן שהוא עצמו משלם ישירות לנותן עבור העגלה, אין כאן מתנת כסף חופשית להורים, ויש מקום לפטור מהפרשת מעשר כספים.

21 הגדרת מענק הלידה כתשלום הניתן ליולדת היא 'עבור השתתפות בהוצאות הראשונות לרגל הלידה', והוא משולם ישירות לחשבון הבנק שלה. אין צורך להציג קבלות עבור ההוצאות, ואין הגבלה על אופן השימוש בכסף לאחר קבלתו. לפי יסוד החזון איש שהובא בדרך אמונה (שם) אף שמטרת המענק היא לסייע בהוצאות הלידה אין על פוסט מהפרשת מעשר, כיון שהנותן אינו מקפיד שיפורש ממנו חלק לצדקה.

22 בתרומת הדשן (פסקים וכתבים סי' קה) דן במריטת נוצות מאוזן חי לצורך האדם ולחיתוך לשון של תוכי או לחיתוך אזניים של כלב כדי לנאותו, וכתב שמצד הדין זה מותר, אולם ראוי לימנע מזה שזה אכזריות, והביא הרמ"א (אבה"ע סי' ה"ס"ד) דבריו להלכה, וכתב כי כל דבר הצריך לרפואה לא לשאר דברים, לית ביה משום איסור צער בעלי חיים, וכן מותר למרוט נוצות מאוזנות חיות וליכא למיחש משום צער בעלי חיים, וסיים: 'ומכל מקום העולם נמנעים, דהוי אכזריות'. אולם הגנה של אכזריות כגון לצוד בעלי חיים על מנת להרגם או שבעלי חיים יריבו, כתב בנודע ביהודה (מהדוק י"ד סי' פג ובמהדורת י"ד סי' י) שאסור עיי"ש.

23 לאורך קנה הנוצות אין קצות עצבים, אך בבסיסה יש עצבים, ובנוצה חדשה המתפתחת יש כלי דם. לכן יש הבדל בין קיצור החלק הבוגר של הנוצה לבין פגיעה בבסיסה או בנוצה צומחת. 24 שבכל אופן שיש לחוש לצער בעלי חיים כתב הרמ"א שהעולם נמנעים, משום אכזריות.

שמניין זה אינו מתקיים בבית הכנסת, אינו חשוב כנגד המניין שיש לו בית הכנסת קבוע, והכל בטלים לגביו. אך כל זה כאשר יש מתפללים בבית כנסת ומתפללים בבית פרטי, כאשר אין בית הכנסת כלל, ויש רק מניין אחד בבית פרטי שבו מתפללים רוב בני העיר, שאר בני העיר בטלים לגביו, ובשום מקום לא נכתב בפוסקים תנאי שיהיה בית הכנסת שמתפללים בו הציבור בית קבוע לבית הכנסת. ובספר 'שולחן שלמה' (שבת ח"א סי' רסג אות ט) כתב שהגרש"ז איערבך הסתפק אם רוב הציבור קיבלו את השבת כל אחד ביחידות ולא בבית הכנסת, אם גם באופן זה המיעוט נמשך אחר הרוב, והכריע שאין המיעוט נגרר אחר הרוב אלא אם הדבר נעשה בציבור, ונראה טעמו שההכרזה על השבת בציבור הוא הגורם ובדומה לתקיעה שנעשתה בציבור. אם כן, במלון הרי הקבלת שבת נעשה בציבור, אף שאין זה מניין קבוע לא גריד מקבלת של יחידים שרק מחמת שאין בהם הכרזה אינה מחייבת את המיעוט.

סברה זו, שקבלת שבת של יחידים אינה נחשבת קבלת ציבור, הובאה גם במקור חיים' לבעל החוות יאיר (סי' רסג סעיף יב). אמנם בקונטרס אחרון לשולחן ערוך הרב (שם סק"ז) משמע שיש מקום להחשיב אף קבלת רוב אנשי העיר שנעשתה כל אחד בפני עצמו, כגון בהדלקת נרות, שקבלת הציבור. אך עדיין אין הדברים שווים, כי היחידים הם בני עיר אחת וציבור אחד ומסתבר לומר בהם שקבלת רובם אפילו' כיחידים תגורר אחריה את מיעוטם, אך כאן הם בני מקומות הרבה ואין ביניהם שיתוף לציבור אחד ואפשר שאין קבלת רובם גוררת את מיעוטם.

בשו"ת שלחן הלוי (שו"ת הרח"ב לברא אודות מקומות הנופש של ערי הקיט שהם משתתפים כציבור בתקנות רבות שניניהם, ושאינם מניחים לכל משפחה לגור איתם, ולכן יש להם דין של ציבור, ומשמע מדבריו כי פשיטא ליה שבבית מלון שהכל נמצאים שם רק בדרך ארעית אין הרוב גורר את המיעוט.

ובספר קובץ הלכות פסקי הגר"ש קמינצקי (שבת ח"א פ"ו סעיף טו, עמ' קט) שאין על מעונות קיץ ומחנות שם של קהילה, וכל שכן כאשר הם בבית מלון ומתפללים רק באיזה חדר שאין שם קהל כלל.

ומחמת שהסתפקנו בדין בית מלון לדעת השבט הלוי והגרש"ז איערבאך, אין לסמוך על עצם העובדה שהתפילה במקיימת במלון ובמניין ארעי. כאשר זהו המניין היחיד במקום, ורוב ציבור הנופשים השייך למניין קיבל שם שבת, גם המיעוט שלא השתתף בתפילה, ובכללם הנשים שנשארו בחדרים, נגרר אחר קבלת הציבור ואסור בהדלקת נרות.

אמנם כאשר בבית המלון מקדימים את זמן התפילה בגלל ימי הקיץ הארוכים ולא כדי להוסיף במצות תוספת שבת, אם עדיין לא הדליקה, יש מקום לדון לצרף את שיטת האגרות משה' ואת הכרעת 'הבאר משה' וה'תשובות והנהגות', שקבלת שבת מוקדמת הנעשית באופן ארעי ולצורך נוחות בלבד אינה גוררת את מי שלא השתתף בה. אלא שלנוכח דברי הגר"ש אלישיב הגרש"ז איערבך והשבט הלוי שאין זה משנה מאיזה טעם קיבלו על עצמם את השבת, והערת השלחן הלוי שמצטרפת שם גם כוונה להרבות במצוות תוספת שבת, אין להורות להקל בכך, וראוי לבקש מגוי שידליק עבורם את הנר שבת. [ולעניין הברכה בהדלקה ע"י גוי ראה לקמן].

ט. עשיית מלאכה לצורך הבעל שכבר

קיבל שבת

לפי המקלים שהאשה עצמה אינה נגררת אחר קבלת בעלה, יש לברר האם היא רשאית לעשות מלאכה המיועדת

בהכנות ולהדליק מאוחר יותר, האופן המהודר הוא לקבוע מניין מאוחר ממש, בכך נוצרים שני ציבורים נפרדים, ובני המניין המאוחר אינם נגררים אחר המוקדם.

לסיכום:

א. בני עיר אחת שרוב הציבור קיבלו שבת בתפילת ערבית, חלה השבת גם על המיעוט שלא התפלל עמו, ובכלל זה גם הנשים והקטנים שבעיר.
ב. במקום שיש שני מניינים, אפילו אם רוב הציבור מתפלל במניין הראשון שקיבל שבת, אינם גוררים את המיעוט הציבורי שמתפלל אחר כך לקבל שבת איתם יחד.

ג. נחלקו הפוסקים אם כאשר הבעל מקבל על עצמו שבת הוא גורר אחריו את אשתו ובני ביתו, וכשם שרוב הציבור גורר אחריו את המיעוט (הפרי מגדים, והמקור חיים), שהרי כל איש שורר בביתו (שבט הלוי). ויש שסברו שדין גרייה נאמר דווקא בציבור ולא ביחיד אפילו הוא חשוב בביתו (אגרות משה, באר משה, חמדת משה, מהר"י שטיף).

ד. אם הבעל מקדים לקבל שבת כמנהג של מצוה, על אשתו ללכת במנהגו, וחלה עליה קדושת השבת בקבלתו (אגרות משה).

ה. אם הבעל מקבל שבת רק מטעמי נוחות שכן שבת נכנסת מאוחר, יש אומרים שלא שייך בזה טעם של מנהג של מצוה (אגרות משה). ויש אומרים שגם לא שייך בזה שהאשה תיגרר אחריו, אחרי שהוא עצמו לא נוהג בזה רק מטעמי נוחות. ועוד שהרי הוא עצמו אינו רוצה להיות בזה שורר בביתו ונוח לו שאשתו תקבל שבת אחריו (תשובות והנהגות, באר משה).

ו. ולכלי עלמא, כאשר הבעל מגיע לביתו ההנהגה הנכונה היא שאשה כבר תהיה אחרי הדלקת הנרות וקבלת שבת, שאין לעשות בבית אחד שני מצבים של חול ושל שבת.

ז. יש שהסתפקו גם בקבלת של ציבור, לומר שכל שקיבלו על עצמם שבת רק מחמת הנוחות, אין הרוב גורר אחריו גם את המיעוט (אגרות משה). ויש שכתבו זאת כדבר פשוט (תשובות והנהגות, באר משה). ומאידך יש אומרים שאין הדבר משנה מטעם מה קיבלו על עצמם את השבת, ולעולם כיון שקבלו גוררים אחריהם גם את המיעוט (שבט הלוי, הגר"ש אלישיב, הגרש"ז איערבאך).

ח. נחלקו הפוסקים אם הדין שהרוב גורר אחריו את הציבור נאמר דווקא בקבלת משותפת בציבור (מקור חיים, שלחן שלמה), או גם כאשר כל רוב היחידים בביתם קבלו על עצמם את השבת (משמעות שו"ע הרב). ט. במקומות נופש שהציבור נמצא שם רק בדרך ארעית, יש אומרים שגם בזה המיעוט נגרר אחר הרוב (שבט הלוי והגרש"ז איערבאך). ויש אומרים שאין בזה שם ציבור ואין הרוב גורר אחריו את המיעוט (שלחן הלוי, הגר"ש קמנצקי). אבל באופן שהם קבוצה מגובשת ביותר, אפילו שהם רק לזמן ארעי, נחשבים כציבור (שלחן הלוי).

י. יש להסתפק האם דברי האוסרים נאמרו דווקא בעירות נופש שיש איזה קביעות לשהות שם, ויש בין האנשים קשרים מסוימים לניהול השהייה המשותפת. אבל בבית מלון שנמצאים ליום יומיים ואין כל שייכות בין האנשים, לא שייך בהם שם ציבור, או שכלל אופן לדעתם על השהייה המשותפת כעת בשבת במניין אחד, קובעת שהם ציבור ושעת קבלת השבת בתפילה הוא קבלת השבת לכל השוהים במלון.

להלכה:

א. ציבור השהיה בעיירת נופש ומקדימים את זמן התפילה מטעמי נוחות שהשבת נכנסת מאוחר, נחלקו הפוסקים: א. מצד שהקבלה רק מטעמי נוחות, ובוזה אין הציבור נגרר אחר הרוב. ב. האם עיירת נופש מגדירה את האנשים שבה לציבור שהרוב גורר אחריו את המיעוט. ולכן אין להקל להדליק נר אחר קבלת הציבור, רק יבקש מגוי ששם שידליק עבורם ולא יכרו על הדלקה זו.

ב. גם בבית מלון [באזור שאין בו בית כנסת אחר] יש להסתפק שנחשבים כציבור.

ג. לכתחילה ידאגו לארגן במקום שני מניינים, ומי שמבקש להדליק מאוחר יותר ישייך את עצמו למניין השני, ובוזה אינו נגרר אחר המניין הראשון.

ד. באופן שהבעל התפלל במניין הראשון, ועשה זו מטעמי נוחות, נחלקו הפוסקים אם אשתו נגררת אחריו, וכיון שיש במקום אנשים שייכים למניין השני שלא קיבלו שבת, תבקש מהם שידליקו עבורה, ובוזה יכולה לברך.

בעבור בעלה, לאחר שהוא כבר קיבל שבת. האגרות משה' העלה שיש מקום לאסור זאת מכוח הכתוב 'וינפש בן אמתך'. כשם שעבד שעדיין אינו מצווה מצד עצמו בשבת אסור לעשות את מלאכת רבו, כך יש מקום לומר שהאשה, המשוועדת במלאכות מסוימות לבעלה, אינה רשאית לעשות בעבורו מלאכה לאחר שהוא עצמו קיבל שבת. למעשה כתב, שמן הראוי להחמיר שלא תעשה מלאכה לצורך בעלה, מפני שרוב הראשונים סוברים שתוספת שבת מן התורה. אולם מלאכות שאינן שייכות לבעל, אלא נעשות לצורכה או לצורך אחרים, אין לאסור עליה מחמת קבלתו. לפי זה שאסור אשה לעשות מלאכה עבור בעלה, מתעוררת קושיה מיוחדת בנרות שבת: הרי הדלקת הנרות אינה רק לצורך האשה, אלא גם לצורך הבעל ולכבוד סעודת המשפחה. בשמירת שבת כהלכתה' (פריק מו הערה מב) כתב 'וקצת יש לעיין דאין תדליק האשה נרות שבת שהם גם בשביל בעלה, ובפרט לפי המבואר בפרי מגדים' והאשה בהדלקת נרות היא שלוחו של הבעל'. גם בשו"ת 'חמדת משה' (שם) כתב שלכתחילה נכון להאשה תדליק קודם שהבעל מקבל שבת, כדי שההדלקה תעלה כמצווה לשניהם בעודו רשאי להדליק בעצמו.

אולם בשבט הלוי (ח"ז סי' לה) ובתשובות והנהגות (ח"ג סי' פה) תמחו על מה שכתב האגרות משה שהאשה היא כעבד של בעלה, לאסורה בעשיית מלאכות עבור בעלה. וב'תשובות והנהגות' העיר מצד שיש מצוה על הבעל להדליק נר שבת, ואם כבר קיבל שבת הרי ביטל המצווה, וכתב שמצוות נר שבת מתקיימת בכך שבביתו של האדם דולק נר לכבוד שבת, ואף אם הוא עצמו כבר קיבל שבת, יכול יהודי אחר שעדיין לא קיבל שבת להדליק עבורו, כפי שמותר למי שקיבל שבת לומר לחברו שלא קיבל לעשות לו מלאכה.

נמצא שגם לדעת המקלים שאין האשה מקבלת שבת מחמת קבלת בעלה, הדרך המובחרת היא שהאשה תדליק לפני קבלת השבת של בעלה. אולם אם כבר קיבל הבעל שבת, והיא עצמה לא קיבלה ולא נגררה אחר הציבור, יש לה על מי לסמוך להדליק, שהרי לדעת שבט הלוי והתשובות והנהגות כלל אין לה איסור לעשות מלאכה עבור בעלה, וגם לדעת האגרות משה יש מקום לאסור לעשות מלאכה עבור בעלה, ממה שהלא העיר על הבעיה של הדלקת הנר, נראה שאין בכך חשש.

י. כאשר נוהגים כדעת המחמירים

אם רוב הציבור כבר קיבל שבת, או שהמשפחה נוהגת שהאשה נגררת אחר בעלה, והאשה לא הדליקה נרות, הדרך הטובה ביותר היא לבקש מיהודי אחר שעדיין לא קיבל שבת, כגון מי שמשתייך למניין המאוחר, להדליק. מי שקיבל שבת מבעוד יום רשאי לבקש מישראל חברו שלא קיבל שבת לעשות בעבורו מלאכה, כמו שפסק בשולחן ערוך (סי' רסג סעיף יז): 'יש אומרים שמי שקיבל עליו שבת קודם שחשיכה, מותר לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה'. לפיכך, אם יש במלון מי שמשתייך למניין המאוחר ולא קיבל שבת, ניתן לבקש ממנו להדליק, ואין בכך משום אמירה לאחר לעשות מלאכה בשבת, שהרי לגביו עדיין יום חול.

אם אין יהודי שלא קיבל שבת, הובא ב'שמירת שבת כהלכתה' שתאמרו לנכרי להדליק כנ"ל. אולם לעניין ברכה, מאחר שהדין שנוי במחלוקת אם מקיימת מצוות הדלקת הנר כאשר הודלק בידי נכרי, על כן אין לברך באופן כזה. וכן כתב בערוך השולחן (שם סעיף כב) שכאשר רוב הציבור קיבל שבת, גם האנשים וגם הנשים שבמקום נאסרים במלאכה. ואם טרם הודלקו הנרות, ידליקו על ידי נכרי.

יא. הדרך הנכונה לכתחילה

הדרך הנכונה היא לקבוע את זמן הדלקת הנרות לפני שהמניין המוקדם מקבל שבת, או לקיים מניין נוסף בשעה מאוחרת יותר, שאילו יהיו שייכים מי שאינם רוצים לקבל שבת מוקדם.

ראי שמונחה המלון או מארגני הנופש יפרסמו מראש זמן מדויק להדלקה, לאחר פלג המנחה ולפני אמירת 'בואי בשלום' או 'מזמור שיר ליום השבת'. אין די להודיע שהנשים אינן מתכוונות לקבל שבת עם המניין, שכן אם חל עליהן דין גרייה אחר רוב הציבור, אכן תנאי פרטי מבטל את קבלת הציבור. כאשר חלק מן הציבור מבקש להמשיך

